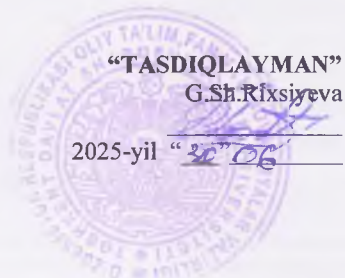

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLY TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT SHARQSHUNOSLIK UNIVERSITETI**

**TARJIMANING LINGVOMADANIY ASPEKTLARI
FANINING O‘QUV DASTURI**

Bilim sohasi: 200 000 – San’at va gumanitar fanlar
Ta’lim sohasi: 230 000 – Tillar
Mutaxassislik: 70230201 – Qiyosiy tilshunoslik, lingvistik
tarjimashunoslik (sharq tillari bo’yicha)

Toshkent - 2025

Sharq xalqlari tillari va adabiyoti
instituti direktori:

(imzo)

X.V. Mirzaxmedova

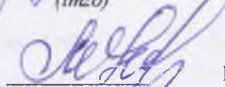
Tarjimashunoslik, tilshunoslik va
xalqaro jurnalistika oliy maktabi boshlig'i:

(imzo)

S.T. Mustafayeva

ARM boshlig'i:

(imzo)

M. Yuldasheva

Fan/modul kodi TLKA1206		O'quv yili 2025/2026	Semestr 2	YeCTS - Kreditlar 6	
Fan/modul turi Majburiy		Ta'lim tili O'zbek		Haftadagi dars soatlari 6	
1.	Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)		Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)
	Tarjimaning lingvomadaniy aspektlari	72		108	180

2.

I. Fanning mazmuni:

Fanning maqsadi: magistrant-talabalarga tilda va diskursda o'z aksini topgan xalq madaniyati va uni tajjimada ifodalanishi, lingvomadaniyatshunoslikning nazariy masalalari, til va madaniyatning o'zaro aloqasi va ta'siri bilan bog'liq jarayonlar, "til-madaniyat" haqidagi lingvistik ta'limotlar, nutqiy muomala, olanning lisoniy manzarasi, lingvomadaniy birliklar va ularning tarjimasidagi o'ziga xos usullar haqida ma'lumot berishdan iborat.

Fanning vazifasi:

- lingvomadaniyatshunoslik fanining asosiy tushunchalari, maktablari, yo'nalishlari, metodlari haqida ma'lumot berish;
- magistrantlarda tarjimaning lingvomadaniy aspektlari bo'yicha nazariy bilimlar hamda ilmiy dunyoqarashni shakllantirish;
- muqobilsiz leksika, frazeologizmlar, o'xshatishlar, metaforalar, evfemizmlar va lakunalarning lingvomadaniy tahlili va ularni tarjimada berish usullari bilim berish;
- tarjimashunoslikning til va madaniyat bilan bog'liq nazariy masalalariga ilmiy hamda integrativ yondashuvni shakllantirish;
- lingvomadaniy birliklar tarjimalarini amalga oshirish va tarjima jarayonlariga uslubiy yondashish ko'nikmalarini hosil qilish vazifalari nazarda tutiladi.

Mazkur fan dasturi xalqaro tan olingan reytinglarda birinchi top 300 talik ro'yxatga kiruvchi The Hong Kong Polytechnic University (ARWU 171) xorijiy tajribasini inobatga olgan holda takomillashtirildi.

[https://www.hkcc-](https://www.hkcc-polyu.edu.hk/students/SDF/CCN2205%20Culture%20and%20Translation.pdf)

[polyu.edu.hk/students/SDF/CCN2205%20Culture%20and%20Translation.pdf](https://www.hkcc-polyu.edu.hk/students/SDF/CCN2205%20Culture%20and%20Translation.pdf)

II. ASOSIY NAZARIY QISM (MA'RUZA MASHG'ULOTLARI)**II.I. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:****1-mavzu. Til, madaniyat, antropologiya va lingvokulturologiya**

Til, madaniyat va tarjima konseptlari. Til va madaniyatning o'zaro aloqasi. Til

– madaniyat tashuvchisi. Madaniyat va tarjimaning o‘zaro aloqasi. Madaniy antropologiya va lingvokulturologiya. Antropologiya inson haqidagi fan. Fizik antropologiya va madaniy antropologiya.

2-mavzu. Antroposentrik paradigma va uning lingvokulturologiyadagi o‘rni

Tilshunoslikda “paradigma” tushunchasi. Tilshunoslikda paradigmalarning o‘zgarishi masalasi. Paradigmalarning qiyosiy-tarixiy, sistem-struktur va antroposentrik turlari. Bilimlarning yangi antroposentrik paradigmasi va uning lingvokulturologiyadagi o‘rni. Lingvokulturologiyaning boshqa fanlar orasidagi maqomi. Lingvokulturologiyaning etnolingvistika, sotsiolingvistika va etnopsixolingvistika bilan chambarchas bog‘liqligi.

3-mavzu. Madaniyat va uning o‘rganilishi

“Madaniyat” tushunchasi. Madaniyat – jamiyat, inson ijodiy kuchi va qobiliyatlarining muayyan darajasi. Madaniyatshunoslikda madaniyatning o‘rganilishi. Madaniyatning o‘rganilishidagi turli nuqtayi nazarlar. Madaniyat va inson. Madaniyat va tamaddun.

4-mavzu. Lingvokulturologiyaning vujudga kelishi, tadqiqot obyekti, predmeti, maqsadi va vazifalari

Lingvokulturologiyaning vujudga kelishi. Lingvokulturologiyaning fan sifatida shakllanishi. Lingvokulturologiyaning tavsifi. Lingvokulturologiyaning asosiy yo‘nalishlari. Lingvokulturologiya maktablari. Lingvokulturologiyaning predmeti. Lingvokulturologiyaning tadqiqot obyekti. Lingvokulturologiyaning maqsadi va vazifalari.

5-mavzu. Muqobilsiz leksika va uni tarjimada berish yo‘llari

Semantik va kommunikativ tarjima. Badiiy tarjima. “Muqobilsiz leksika” tushunchasi. Muqobilsiz leksika haqidagi qarashlar. Muqobilsiz leksika turlari. Muqobilsiz leksikaning vujudga kelish sabablari. Muqobilsiz leksikani tarjima qilish usullari.

6-mavzu. Frazeologizmlarning lingvomadaniy tahlili va ularni tarjimada berish usullari

Frazeologik birliklar haqida tushuncha. Frazeologizmlarga turli yondashuvlar. Frazeologizmlarning milliy-madaniy semantikasi. Frazeologizmlarni tarjimada berish usullari. To‘la ekvivalent frazeologizmlar vositasida tarjima qilish. Muqobil frazeologizmlar bilan tarjima qilish. Tasviriy usulda tarjima qilish. Kalka usulda tarjima qilish.

7-mavzu. O‘xshatishlar va ularning tarjimasidagi o‘ziga xos jihatlar

O‘xshatishlar – obrazli milliy tafakkur mahsuli. O‘xshatish va uning turlari. Erkin o‘xshatishlar. Turg‘un o‘xshatishlar. O‘xshatishlar tarjimasining o‘ziga xos jihatlari.

8-mavzu. Turli lingvomadaniyatlardagi o‘xshatishlarning qiyosiy tahlili

Turli lingvomadaniyatlardagi o‘xshatishlarning qiyosiy tahlili. Flora kodli o‘xshatishlar. Fauna kodli o‘xshatishlar. Inson tashqi ko‘rinishini tasvirlovchi o‘xshatishlar Inson xulq-atvorini tasvirlovchi o‘xshatishlar

9-mavzu. Metafora va uning tarjimada ifodalanishi

Metafora tildagi universal hodisa. Metafora obrazli-motivlashgan so‘z. Metaforalarning madaniyatdagi roli. Metaforalar tarjimasi.

10-mavzu. Evfemizm va disfemizm

Evfemizm hodisasi. Evfemizmlarda madaniy o‘xshashliklarning aks etishi. Evfemizmlarda madaniy farqlarning aks etishi. Disfemizm hodisasi.

11-mavzu. Lakuna va uni tarjimada bartaraf etish yo‘llari

“Lakuna” tushunchasi. Lakunalarning turlari. Ijtimoiy-madaniy lakunalar. Subyektiv yoki milliy-psixologik lakunalar. Faoliyat-kommunikativ lakunalar. Matniy lakunalar. Madaniy makondagi lakunalar. Paralingvistik lakunalar. Lakunalarni tarjimada bartaraf etish yo‘llari.

12-mavzu. Ramz – inson ruhiyatining tili

Ramzlarning vujudga kelishi. Ramz – inson ruhiyatining tili. Ramz universal kategoriya. Ramzning belgilik xususiyati. Ramz, belgi va obraz. Turli lingvomadaniyat ramzlarining qiyosiy tahlili.

13-mavzu. Milliy madaniyatning stereotiplari

“Stereotip” tushunchasi. “Stereotip” tushunchasining turli fanlardagi talqini. Stereotip turlari. Ijtimoiy stereotiplar. Muloqot stereotiplari. Mental stereotiplar. Madaniy stereotiplar. Etnomadaniy stereotiplar. Stereotip madaniyat vakillarining tafakkuri va tili. Stereotip yuzaga kelishining sabablari.

14-mavzu. Inson – milliy mentallik va til egasi

Inson – milliy mentallik va til egasi. Inson – turli fanlarning tadqiqot obyekti. Til inson shaxsini aniqlashda muhim vositalardan biri.

15-mavzu. Lisoniy shaxs

Lisoniy shaxsni shakllantiruvchi omillar. Lisoniy shaxsning darajali modeli. Lisoniy shaxs mohiyatining tarkibiy qismlari: qadriyat, madaniyat, individuallik.

16-mavzu. Jamiyat, madaniyat va tilda erkak-ayol ziddiyati

Turkiy xalqlar madaniyatida “erkak” va “ayol” tushunchalari. Turkiy xalqlarning mif va dostonlarida ayol obrazi. Turli madaniyatlarda ayollarning mavqeyi.

17-mavzu. “Erkak – ayol” ziddiyati haqidagi qarashlar

Borliqning antropomorf modeli. Xitoy falsafasida ikki qarama-qarshilik: “in”

va “yan”. Maskulinizm va feminizm.

18-mavzu. Gender – sotsio-madaniy kategoriya

“Jins va “gender” tushunchalarining farqi. Genderlingvistika. Erkak va ayol nutqining ijtimoiy tabiati. Nutqiy muloqotning o‘ziga xos xususiyatlari.

III. Amaliy mashg‘ulotlari bo‘yicha ko‘rsatma va tavsiyalar

“Tarjimaning lingvomadaniy aspektlari” fani bo‘yicha amaliy mashg‘ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. Antropologiya va lingvokulturologiya
2. Paradigmalarining qiyosiy-tarixiy, sistem-struktur va antroposentik turlari
3. Madaniyatning o‘rganilishidagi turli nuqtayi nazarlar
4. Madaniyat va tamaddun
5. Lingvokulturologiyaning asosiy yo‘nalishlari va maktablari
6. Til va madaniyatning o‘zaro aloqasi masalasi
7. Muqobilsiz leksika va uni tarjima qilish usullari
8. Frazelogizmlarning milliy-madaniy semantikasi va ularni tarjimada berish usullari
9. O‘xshatishlarning qiyosiy tahlili va tarjimasining o‘ziga xos jihatlari
10. Metafora va uning tarjimasi
11. Evfemizm va disfemizm
12. Lakuna va uning tarjimada bartaraf etish yo‘llari
13. Turli lingvomadaniyat ramzlarining qiyosiy tahlili
14. Stereotip turlari
15. Inson – turli fanlarning tadqiqot obyekti
16. Lisoniy shaxs
17. “Erkak – ayol” ziddiyati
18. Turli madaniyatlarda ayollarning mavqeyi

IV. Mustaqil ta‘lim va mustaqil ishlar

Mustaqil ta‘limni baholash semestr davomida berilgan topshiriq asosida bajarilgan ishlarni HEMISga ilova qilish, shuningdek, qisman joriy, oraliq va yakuniy test va savollarga javob berish asosida oshiriladi.

“Tarjimaning lingvomadaniy aspektlari” fanidan mustaqil ta‘lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

1. O‘zbek va sharq tillaridagi turg‘un o‘xshatishlarning lingvomadaniy tahlili
2. Sharq tillaridagi matnlarining lingvokulturologik tahlili
3. Turli lingvomadaniyatlarda olam lisoniy manzarasining aks etishi
4. O‘zbek va boshqa madaniyat vakillarining dunyo tasvirida konseptlarning qiyosiy tahlili (magistrantlarning xohishiga ko‘ra)

5. Turli madaniyatlardagi nutq etiketi – lingvokulturologiyaning muhim tarkibiy qismi

6. Lingvokulturologik asosiy tushunchalar lug'atini tuzish
7. O'zbek tilshunosligidagi lingvokulturologik tadqiqotlar
8. Sharq lingvomadaniyatida raqamlarning ramziy ma'nolari
9. Sharq lingvomadaniyatida ranglarning ramziy ma'nolari
10. Stereotip va madaniyatlararo muloqot
11. O'rganilayotgan til frazeologizmlarining lingvomadaniy tahlili
12. Insonning til va madaniyatdagi o'rnini tarjimada aks etishi
13. Genderolingvistikada amalga oshirilgan tadqiqotlar
14. O'rganilayotgan tilda gender masalasi
15. Sharq lingvomadaniyatida evfemizmning ifodalanishi
16. Sharq lingvomadaniyatida stereotiplarning o'ziga xos xususiyatlari
17. Sharq xalqlari mentaliteti
18. O'rganilayotgan sharq tilidagi realiyalarni o'zbek tiliga tarjima qilish

yo'llari

Talaba mustaqil ishni tayyorlashda fanning xususiyatlarini hisobga olgan holda, quyidagi shakllarda topshiradi:

- darsliklar va o'quv qo'llanmalarining mavzularini o'rganib chiqish;
- maxsus ilmiy adabiyot asosida mavzular ustida ishlash;
- o'quv-ilmiy-tadqiqot faoliyat bilan bog'liq mavzularni chuqur o'rganish;
- ta'lim olishning faol va muammoli usullari qo'llangan o'quv mashqlarni bajarish;
- taqdim etilayotgan mavzu bo'yicha referat, esse, maqola va testlar tayyorlash;
- mavzu bo'yicha slayd-prezentatsiyani tayyorlash;
- mavzular bo'yicha adabiyotlar sharhi.

IV.I. "Tarjimaning lingvomadaniy aspektlari" fanidan kurs ishlarining namunaviy mavzulari:

1. Turli lingvomadaniyatlardagi metaforalarning qiyosiy tahlili
2. Madaniyatlararo muloqotda noverbal vositalar
3. Turli madaniyatlardagi etnografik tabularning qiyosiy tahlili
4. Etnomadaniy stereotipining o'ziga xos jihatlari
5. Erkak va ayol nutqidagi tafovutlar
6. O'rganilayotgan sharq tilidagi realiyalarni o'zbek tiliga tarjima qilish
7. Turli lingvomadaniyatlardagi frazeologizmlarning qiyosiy tahlili
8. Lisoniy geshtaltlar nazariyasi
9. Badiiy matnlarning lingvokulturologik tahlili
10. Milliy madaniyat va uning turlari

* *Izoh: Mustaqil ta'lim va kurs ishi mavzulari fan doirasida o'zgarishi mumkin.*

3.	<p>V. Fan o'qitilishining natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar) <i>"Tarjimaning lingvomadaniy aspektlari" fanini o'zlashtirish natijasida talaba:</i></p> <ul style="list-style-type: none">- bilimlarning yangi antropotsentrik paradigmasi;- lingvokulturologiyaning asosiy yo'nalishlari;- muqobilsiz leksika;- tilning paremiologik fondi;- tilning frazeologik fondi;- o'xshatishlar va ularning turlari;- evfemizmlar va disfemizmlar;- milliy stereotiplar;- tilning metaforalari haqida tasavvurga ega bo'lishi;- lingvomadaniyatshunoslikning nazariy masalalarini;- nutqiy muomala va nutq etiketini;- til va madaniyatning o'zaro ta'sirini;- "til-madaniyat" haqidagi lingvistik ta'limotlarni;- olamning lisoniy manzarasini bilishi va ulardan foydalana olishi; <p>bular bilan bir qatorda magistr:</p> <ul style="list-style-type: none">- matnlarni lingvomadaniy tahlil qila olish;- lingvomadaniy birliklarni tarjima qilish;- muomalaning axloqiy me'yorlarini tarjimada aks ettira bilish;- madaniy matnlar bilan ishlash metodlarini qo'llay olish;- til faktlarini tahlil qilishda integrativ metodlarni qo'llay bilish <p>ko'nikmasiga ega bo'lishi;</p> <ul style="list-style-type: none">- nutqda madaniy ahamiyatga molik birliklarni topa olish;- lingvomadaniy sharhlarga chegaradosh fanlardan ma'lumotlar kiritish;- o'zga til lingvomadaniy jamoasidagi qadriyatga molik o'rinlarni belgilay olish;- tillararo va madaniyatlararo yuz berishi mumkin bo'lgan senariylar modelini ishlab chiqish;- o'zbek va turli madaniyatlarga xos lingvomadaniy birliklarni qiyosiy tadqiq etish malakalariga ega bo'lishi kerak.
4.	<p>VI. TA'LIM TEXNOLOGIYALARI VA METODLARI:</p> <ul style="list-style-type: none">● videomahsulotlardan foydalanish;● grammatik-tarjima metodi;● audio-lingval metod;● audiovizual metod;● namoyish qilish (demonstratsiya) metodi;

	<ul style="list-style-type: none"> • interfaol keys-stadilar; • rolli o‘yinlar (mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar); • guruhlarda ishlash; • individual loyihalar; • jamoaviy loyihalar; • organayzer (Klaster, Baliq skeleti, Ajurli arra, FSMU, Bumerang, Insert, BBXB)lar; • infografikalar yaratish va boshqalar.
5.	<p style="text-align: center;">VII. Kreditlarni olish uchun talablar:</p> <p>Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to‘la o‘zlashtirish, tahlil natijalarini to‘g‘ri aks ettira olish, til-madaniyat-tarjima haqidagi tilshunoslik, madaniyatshunoslik va tarjimashunoslikka oid ta‘limotlar haqida mustaqil mushohada yuritish, xususan, har bir seminar uchun:</p> <ul style="list-style-type: none"> • keys stadi metodi doirasida darslarda faol ishtirok etish; • shaxsiy mulohazalarni yozma shaklda bayon qilish; • berilgan mavzu yuzasidan taqdimot tayyorlash; • o‘tilgan mavzuni mustahkamlash maqsadida test tuzish; • amaliy mashg‘ulotlar bo‘yicha konspekt daftarlari yuritish (<i>amaliy mashg‘ulot mavzulari konspekti, amaliy mashg‘ulotlar bo‘yicha adabiyotlar sharhi</i>) shuningdek, joriy, oraliq nazora, mustaqil ta‘lim shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo‘yicha yozma ish yoki testni topshirish.
6.	<p style="text-align: center;">VIII. ASOSIY VA QO‘SHIMCHA O‘QUV ADABIYOTLAR HAMDA AXBOROT MANBALARI</p> <p style="text-align: center;">Asosiy adabiyotlar</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Usmanova Sh. Lingvomadaniyatshunoslik. Darslik. – Toshkent: Bookmany print, 2022. 2. Shamsiyeva Sh. Madaniyatlararo muloqot (Xitoy va o‘zbek madaniyatlari misolida). O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Bookmany print, 2023. <p style="text-align: center;">Qo‘shimcha adabiyotlar</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Mirziyoyev Sh.M. Hozirgi zamon va Yangi O‘zbekiston. –Toshkent: O‘zbekiston, 2024. 2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekistonda taraqqiyot strategiyasi asosida demokratik islohotlar yo‘lini qat’iy davom ettiramiz. 6-jild. –Toshkent: O‘zbekiston, 2023. 3. Mirziyoyev Sh. M. Yangi O‘zbekistonda erkin va faravon yashaylik. 5-jild. –Toshkent: O‘zbekiston, 2023. 4. Маслова В.А. Лингвокультурология. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. –М.: «Академия», 2001. 5. Usmanova Sh. Tarjimaning lingvomadaniy aspektlari. Darslik. –Toshkent: TDSHI, 2017. 6. Usmanova Sh. O‘zbekcha va koreyscha so‘zsiz muloqotning milliy-

	<p>madaniy xususiyatlari // International Journal of Central Asian Studies. Vol.IX. – Seoul, 2004. –Б. 48-60.</p> <p>7. Usmanova Sh. Lakuna va uni tarjimada bartaraf etish yo‘llari // Sharq tarjimashunosligi: tarixi, hozirgi kuni va kelajagi. –Toshkent: TDSHI, 2016. 37-43.</p> <p>8. Усманова Ш. Этномаданий стереотипларнинг лингвомаданий тахлили // Лингвист. Илмий мақолалар тўплами. VI. –Тошкент: “Akademnashr”, 2015. –Б. 120-122.</p> <p style="text-align: center;">Scopusdan maqolalar</p> <p>1. Shoira Usmanova, Shohistakhon Shamsieva, Nargiza Ismatullayeva (2023). <i>Scientific Research On Sino-Uzbek Contrastive Linguistics Carried Out In Recent Years</i>. Journal of Namibian Studies, 33 S3 (2023): 5208-5227. ISSN: 2197-5523 (online) https://namibian-studies.com/index.php/JNS/article/view/4433</p> <p>2. Shoira Rustamovna Usmanova, Nargiza Rasuljanovna Ismatullayeva. <i>Expression Of Lacunas In Comparative Study Of Kinship Terms In Chinese And Uzbek Languages</i>. Solid State Technology. Volume: 63 Issue: 6 Publication Year: 2020. Pp. 4974-4985. http://www.solidstatetechnology.us/index.php/JSST/article/view/3910</p> <p style="text-align: center;">Axborot manbalar</p> <p>1. http://www.ziyo.net 2. https://www.jstor.org/ 3. https://tadqiqot.uz 4. http://www.azquotes.com/quote/702521 5. http://www.eksion.net/turk-mitolojisi-ve-tanricalar 6. http://www.bilinmeyenturktarihi.com 7. http://newsgroups.derkeiler.com</p>
7.	<p>Fanning o‘quv dasturi Tarjimashunoslik, tilshunoslik va xalqaro jurnalistika oliy maktabi tomonidan ishlab chiqilgan va 2025-yil “R” 06 dagi 24-sonli bayonnomasi bilan ma’qullangan.</p> <p>Fanning o‘quv dasturi Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti Kengashining 2025-yil “28” 06 dagi 11 - sonli bayoni bilan tasdiqlangan.</p>
8.	<p>Fan/modul uchun ma’sul:</p> <p>1. Usmanova Sh.R. – TDSHU Tarjimashunoslik, tilshunoslik va xalqaro jurnalistika oliy maktabi professori, filologiya fanlari doktori</p>
9.	<p>Taqrizchilar:</p> <p>1. Xudoyberganova D. – O‘zR FA O‘zbek tili, adabiyoti va folklori instituti yetakchi ilmiy xodimi, filologiya fanlari doktori</p> <p>2. Hamidov X. –Tarjimashunoslik, tilshunoslik va xalqaro jumalistika oliy maktabi professori, filologiya fanlari doktori</p>

Self